

Motion till riksdagen

1987/88:L203

av Martin Olsson m. fl. (c)

om den enskilde och organisationerna

Ett fritt och av statsmakterna oberoende organisationsväsende och föreningsliv är genom sin omfattning och sina uppgifter en viktig del av vårt folkstyre. De synnerligen många föreningar och organisationer som är verksamma har nämligen avgörande betydelse i vårt samhälle eftersom de fullgör både för den enskilde och för samhället väsentliga uppgifter på många områden, exempelvis inom ekonomisk, facklig, politisk och humanitär verksamhet samt i religionsutövning, vetenskap, forskning och idrott. Praktiskt taget alla i vårt land tillhör en eller flera föreningar. Även om medlemskap är frivilligt för den enskilde är det i synnerligen många fall en förutsättning för att vederbörande skall kunna hävda sina rättigheter och intressen samt för att kunna utöva fritidsaktiviteter och hobbies.

Att på olika sätt underlätta och stimulera föreningslivet men även att verka för skydd för den enskildes ställning inom och gentemot en organisation måste ses som ett samhällets intresse och skyldighet. Frågan om den enskildes medlemmars rättigheter och skyldigheter inom en organisation, liksom medborgarnas ställning gentemot olika organisationer, har under senare år uppmärksammats allt mer. Dessutom har frågor om organisationernas ställning och inflytande inom vårt moderna samhälle och förhållandet mellan samhälle och organisationer tilldragit sig ett växande intresse.

För föreningar, som är organiserade som ekonomiska föreningar, gäller sedan mycket länge lagstiftning, vilken reglerar deras verksamhet. Ny lag om ekonomiska föreningar har för övrigt fastställts under det gångna året. Alla övriga föreningar, vilka är flertalet, betraktas som ideella. För dessa finns ingen speciell lagreglering i civilrättsligt hänseende.

I denna motion tar vi på nytt upp frågan om utredning om lagstiftning för ideella föreningar i syfte att främst ge grundläggande regler för den enskildes ställning inom och gentemot en organisation. Vi tar även upp frågan om utredning om korporativa tendenser i vårt samhälle och i vilken utsträckning den enskildes ställning i förhållande till organisationerna bör ges ett ökat skydd i regeringsformen.

Som nämnts har den enskildes ställning inom och gentemot organisationerna kommit att diskuteras allt mer och vissa förhållanden kritiserats hårt.

Den starkaste kritiken har därvid riktats mot kollektivanslutningen av fackföreningsmedlemmar till det socialdemokratiska partiet, vilken fortsatt trots att riksdagen upprepade gånger sedan 1973 uttalat sig emot denna för vårt demokratiska samhälle helt främmande verksamhet. Frågan om lagstiftning som skydd mot att bli kollektivansluten till ett politiskt parti tas ej upp i denna motion utan i särskild motion.

Flera händelser och förhållanden under senare år har aktualiserat frågan om behov av – utöver lag mot kollektivanslutning – lagstiftning för att skydda medlemmens ställning och finna regler för rättigheter och skyldigheter.

Som exempel på sådana händelser kan erinras om uppmärksammade fall av dels uteslutning eller hot om uteslutning av medlemmar, ur fackliga organisationer, dels vägran att få utträde. Andra exempel är fall där förening avtalat med visst försäkringsbolag om kollektiva sakförsäkringar för sina medlemmar utan att ha inhämtat dessas samtycke. Denna fråga avgjordes under fjolåret av högsta domstolen som med fyra röster mot en beslöt uttala att beslut om kollektiv hemförsäkring ej kan anses uppenbart strida mot förbundets syften, varför alla medlemmar i förbundet är bundna av beslutet oavsett egna önskningar.

När det gäller övriga samhällsmedborgares förhållande till vissa organisationer kan nämnas fackföreningars blockader dels mot enmansföretagare utan anställda, dels mot företagare utan anställda som är medlemmar i den blockerande organisationen.

Enligt vår uppfattning finns det utan tvekan starka skäl för en närmare utredning rörande såväl behovet som den lämpliga utformningen av lagstiftning om de ideella föreningarna. En utgångspunkt måste vara att variationsrikedomen i föreningslivet inte får begränsas eller föreningslivet och organisationsväsendet hindras. Det viktigaste i en sådan lagstiftning bör vara det som ur samhällets synpunkt är mest skyddsvärt, nämligen den enskildes ställning i förhållande till organisationerna. Det gäller exempelvis rätten att bli medlem i, rätten till utträde ur och rätten att stå utanför en organisation. Det gäller även medlems rättigheter och skyldigheter vid hot om eller beslut om uteslutning samt medlems bundenhet av beslut som fattas utan hans medverkan eller som rör frågor utanför föreningens verksamhetsområde. Ytterligare frågor där lagreglering bör övervägas är minoritetsskyddet, ekonomi och revision, skadeståndsskyldighet, ansvar för uppkomna förbindelser, upplösning av förening och villkoren för att en ideell förening skall anses vara en juridisk person.

Andra motiv – än den enskildes rättigheter – för överväganden av någon form av lagreglering är de viktiga funktioner som föreningar, organiserade som ideella, har anförtrots av samhället.

Det har alltid varit naturligt att det funnits en lagstiftning för ekonomiska föreningar. Lagen om dessa – både den tidigare och den nya – innehåller noggranna regler dels motsvarande aktiebolagens för aktiebolagen, dels bl. a. om medlems rättigheter och skyldigheter samt minoritetsskydd.

Lagens tredje kapitel innehåller sådana regler. I 1 § sägs:

En ekonomisk förening får inte vägra någon inträde som medlem, om det inte finns särskilda skäl för vägran med hänsyn till arten eller omfattningen av föreningens verksamhet eller föreningens syfte eller annan orsak.

I 4 § anges regler för utträde ur föreningen.

En medlem har rätt att säga upp sig till utträde ur föreningen. I stadgarna får föreskrivas att en uppsägning skall göras skriftligen och att uppsägningshandling skall vara försedd med medlemmens bevitnade namnunderskrift.

I samma paragraf anges om uteslutning:

En medlem får uteslutas ur föreningen på sådan grund som anges i stadgarna. Föreningsstämman skall besluta om uteslutningen, om inte annat föreskrivs i stadgarna.

I 16 § anges att styrelsen skall föra en medlemsförteckning och att den skall hållas tillgänglig.

För de ekonomiska föreningarna, vilka – liksom de ideella – fyller mycket viktiga uppgifter i vårt samhälle och för den enskilde, finns alltså grundläggande regler gällande medlemmens ställning. Även om det självfallet är skillnad mellan ekonomiska och ideella föreningar, visar lagen om ekonomiska föreningar att man där utan att på något sätt begränsa föreningsfriheten kan ha regler ungefär motsvarande dem vi vill att man skall pröva vad gäller en lag om ideella föreningar.

Det är därför varken för organisationerna eller för föreningsfriheten något nytt om man nu prövar att finna lämpliga sådana regler även för de organisationer, som ingår i den stora gruppen ideella föreningar.

I riksdagen har vid ett flertal tillfällen motionskrav framförts om utredning av frågan om lagstiftning för ideella föreningar. Fram till 1983 avisades dessa krav med hänvisning till att pågående utredningsarbete gällande arbetsrätt, stiftelser och ekonomiska föreningar borde avvaktas innan ställning togs till utredningskravet.

Eftersom det nämnda utredningsarbetet avslutats för flera år sedan finns det tidigare motivet för avslag alltså inte längre. Riksdagens socialistiska majoritet har därefter avvisat utredningskraven utan andra motiveringar än att det ansetts att det "saknas skäl för lagstiftning om ideella föreningar".

Vi vill nu upprepa kravet på att en utredning företas om behovet och lämpligheten av en lagstiftning om ideella föreningar i främst syfte att skydda den enskildes rättigheter och ställning. Eftersom föreningslivet är så avgörande för vårt samhälle och för praktiskt taget alla medborgare är det av största betydelse att alla har förtroende för organisationerna. En lagreglering av grundläggande principer skulle kunna vara ett medel att stärka såväl medlemmarnas som övrigas tilltro till organisationerna och deras verksamhet och därigenom vara till gagn för alla inbegripet även föreningarna och deras funktionärer.

Föreningsfriheten är grundlagfäst och får självfallet inte begränsas genom en lagstiftning. Men inom ramen för föreningsfriheten måste bl. a. möjligheterna prövas att ge garantier i lagstiftning för den enskilde medlemmens ställning inom och gentemot "sin" organisation. Liksom en sådan eventuell

lagstiftning inte får verka hindrande på föreningsliv och organisationsväsende får den inte heller ges byråkratiska inslag.

Mot. 1987/88
L203

Ökat grundlagsskydd för den enskildes ställning

Utöver en civilrättslig reglering av vissa principer för ideella föreningar och deras medlemmars rättigheter bör övervägas om utvecklingen lett till att den enskildes ställning i förhållande till organisationerna bör ges ett utökat skydd i regeringsformen.

Som framhållits i inledningen utgör organisationer av olika slag och med olika inriktning viktiga delar av vårt moderna samhälle bl. a. som företrädare för respektive grupp och som grund för gemensam opinionsbildning.

Utvecklingen har även lett till att många organisationer, ofta med stöd av lagstiftning, fått en allt mer framträdande roll. Dels har organisationer av samhället tilldelats speciella uppgifter, dels har systemet med representanter för olika organisationer – eller formellt endast nominerade av organisationer – i olika samhällsorgan, inklusive vissa domstolar, gett organisationerna och deras företrädare vidgade uppgifter och ökat inflytande i vårt samhälle.

Det är en utveckling som visar klart på korporativa tendenser. Dessa bör analyseras och bedömas mot bakgrund av både hur vi vill att vårt demokratiska samhälle skall fungera och hur den enskilde medborgarens och organisationsmedlemmens ställning skall vara gentemot organisationerna. Riskerna är uppenbara för att organisationerna får roller som kan jämföras med samhället och att organisationernas ställning blir alltmer självständig i förhållande till de enskilda medlemmarna och att de inte i lika hög grad i första hand försöker tillvarata varje enskild medlems intressen.

På olika sätt måste samhället skydda den enskildes integritet. Hittills har frågan främst gällt den enskildes rättigheter gentemot samhället – den offentliga verksamheten. Men för många enskilda kan de beslut och den behandling som förekommer utanför denna sektor kännas lika hårda. Beslut fattade av ledande grupper inom stora kollektiv kan för den enskilde vara lika tyngande, svåra att påverka och omöjliga att acceptera som statliga och kommunala beslut. Helt allmänt framstår det i vårt samhälle som allt angelägnare att i frihetsdebatten och i arbetet för ökad rättstrygghet utgå från den enskildes och inte kollektivets intressen.

Enligt vår mening är det angeläget att regeringen genom lämplig utredning låter överväga i vilken utsträckning den enskildes förhållande till organisationerna bör ges ett ökat skydd i regeringsformen. Därvid är det särskilt viktigt att pröva former för att i grundlag fastslå den enskildes rätt dels att stå utanför en organisation, dels att lämna en organisation. Utredningen bör även belysa de korporativa tendenserna i vårt samhälle och de följer denna utveckling beräknas få för vår demokrati.

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen hos regeringen begär att frågan om grundläggande lagstiftning för ideella föreningar utreds,

[att riksdagen hos regeringen begär en utredning av frågan om förstärkt grundlagsskydd för den enskildes ställning i förhållande till organisationerna samt av frågan om korporativa tendenser i det svenska samhället.¹]

Stockholm den 14 januari 1988

Martin Olsson (c)

Bertil Fiskesjö (c)

Gunilla André (c)

Elving Andersson (c)

Marianne Karlsson (c)

Bengt Kindbom (c)

Ingbritt Irhammar (c)

Britta Hammarbacken (c)

Eva Rydén (c)

¹ 1987/88:K205

